

MED KNJIGAMI

ZADNJI DVE KNJIGI DANILA LOKARJA

Pisatelj Danilo Lokar je s svojimi dosedanjimi knjigami — sedem jih je in izšle so v kratkem razdobju sedmih let — kar na hitro postal ploden pripovednik. To zaporedno izhajanje njegovih del pa ne bi bilo samo po sebi nič posebnega, ko ne bi iz njih vsakokrat znova začutili nevsiljivosti, pristnosti umetniškega doživljanja, skoraj mukoma se trgajočega izpovedovanja, intimnega odnosa do stvari in širokega spoznanja izkušenega človeka. Tematska razsežnost njegovega pisanja je tolikšna, da pisatelj na prvi pogled ustvarja vtis neurejenosti in hlastanja, a če se skušamo skozi goščavo dostikrat meglenih podob in asociacij prebiti do njegovih doživljajskih prvin, kaj lahko najdemo zaokroženo podobo tega svojevrstnega pisatelja in spoznamo, da je vendarle vsako novo Lokarjevo delo dopolnilo prejšnjih oziroma je uglašeno na iste tone doživljanja in spoznanja.

Zadnji dve njegovi knjigi *Dva obraza dneva* in *Z glavo skozi zid** vsebujeta prav tiste karakteristične poteze Lokarjeve umetnosti, kakor smo jih srečovali v njegovih knjigah od *Podobe dečka* do *Zakopanega kipa*. In nemara sta prav ti dve knjigi primerni za kompleksno spoznavanje Lokarja kot umetnika, ker pisatelj še nikjer ni pokazal toliko motivne pestrosti in oblikovne izvirnosti kot ravno v teh zadnjih dveh zbirkah, kjer je objavljenih vsega šestnajst novel in ena drama.

Vsa Lokarjeva umetnost rase iz njegovega lastnega sveta: iz konkretnega življenjskega okolja in iz njegovih miselnih abstrakcij. To dvojje se združuje domala v vseh teh novelah. Predvsem ima močan delež v obeh knjigah pisateljev substilni odnos do narave, ki pa ni samo romantično-rousseaujevsko vračanje k njej, ampak je rezultat mnogo bolj stvarnega spoznanja in življenjskega izkustva. V tem odnosu se skriva tiha bolečina ob dejstvu, da kraška zemlja ostaja sama, prebivalci se v iskanju prostora na soncu in povprečne osebne sreče trgajo od nje, šele ob usodni bolečini ta revna kraška pokrajina spet dobiva svojo ceno. Zato Barbara iz novele *Objokane blazine* prav razume ter intimno občuti lepoto narave šele potem, ko se je mož Urbanče odtrgal od nje in ko doživlja tragedijo z božjastno hčerko Betko. Iz te lepote Lokarjevi ljudje črpajo moč, da morejo še nadalje eksistirati, optimizem in zrelo zavest, da je človeku v največjem boju in trpljenju potrebna največja moč. In to moč daje narava. Tako pisatelju niso naravne lepote samo sebi namen, ampak so tesno povezane z bistvom človekovega bivanja, še več: v odločilnih trenutkih morejo v koreninah spremeniti njegovo notranjost. Ko na primer Barbara nekega jutra opazuje, kako sonce preganja hlad in megla, ter posluša šumenje gozda, se nenadoma začne čutiti eno z naravo. Kakor more človeka iztrgati iz hude tesnobe ljubeča oseba, prav tako lahko razsvetli njegovo notranjost sonce, ki je sama ljubezen, ali gozd, ki živi prav takó kot žive ljudje po gorskih kmetijah. Barbara je spoznala, »da je del vesoljnega gibanja in bilo ji je veliko

* Danilo Lokar, *Dva obraza dneva*. Spremnó besedo napisal Lino Legiša. Izdala Cankarjeva založba. Ljubljana. Opremil Karel Hrovatin. — Danilo Lokar, *Z glavo skozi zid*. Izdala Državna založba Slovenije. Ljubljana 1963. Opremila Nadja Furlan.

laže.« Taka personifikacija narave je elementarna sestavina Lokarjeve umetnosti. stapljanje vseh naravnih stvari, živih in neživih, v eno, pa je pri njem že kar smisel človeškega življenja. Iz razmerja do narave izvira tudi pisateljeva moč za impresivno opisovanje njenih pojavov. Vrstice v noveli *Objokane blazine*, kjer sta opisana sončni vzhod in šumenje gozda, pričajo o veliki estetski meri pisatelja; takih mest pa je v obeh knjigah še več in ni dvoma, da prav tu tiči višek Lokarjeve umetnosti.

Podobno moč nad človekom ima narava tudi v noveli *Pogozdovanje Krasa*, kjer junak zgodbe šele sredi nje spozna ali vsaj zasluti pravo ljubezen, medtem ko se v realistični pripovedi *Megla* taista narava kaže kot demonska zapeljivka in uničevalka živega bitja, medtem ko se v noveli *Urečeni vt* misel o pogubnosti uničevalne prirodne strasti med vrsticami razpotezne na vsesplošno tragiko boja za obstanek ter v trpko spoznanje, kako lahko tudi v tej lepi, personificirani naravi sovražne sile uničijo tisto, kar je najlepše.

Kljub temu, da so Lokarjeve novele rezultat konkretnega doživljanja in določenega okolja, pa so mnoge od njih prostorsko in časovno dokaj neizrazite. Taka je celo v knjigi *Dva obraza dneva* začetna novela z naslovom *Življenje do preklica*, čeprav je naslonjena na zgodovinsko tragedijo pohorskega bataljona. Pisatelju namreč ne gre toliko za umetniško oživljanje resničnih dogodkov, kolikor za čustveno in moralno podobo človeka v dani situaciji in za takó bistvena vprašanja človekove eksistence, kot so smrt, trpljenje, pogum, ljubezen. In ker je notranje razpoloženje pisatelju prvenstvenega pomena, zato časovne in prostorske barve izgubljajo svoj smisel, važne so le toliko, kolikor s svojo obstojnostjo ustvarjajo dispozicije za močnejše čustvene vzgibe v ljudeh in kolikor spreminjajo veljavne življenjske norme, podirajo prejšnje in prinašajo nove. Vse, kar je novo, pa nujno povzroča nasprotja v ljudeh samih in divergence v odnosih med njimi, ki jih moreta blažiti le zavest o nujnosti razvoja in medsebojno razumevanje. S te strani je zanimiva novela *Počitek v Suhem žlebu*, kjer starki Hana in Margeta, zaverovani v stari svet in polni spominov nanj, že s svojo eksistenco takó razločno govorita o spremembah, ki so se v ljudeh zgodile v novejšem času. Čas lomasti kakor hud razbojnik; to spoznanje je za starki sicer trpko, a se sprijaznita z njim, zakaj eden od močnih elementov Lokarjevega miselnega sveta je v tem, da prihodnost je in da jo ustvarjata dejavnost in neizmernost dogajanja, neizmernost v vseh smereh.

Dejavne pa so domala vse Lokarjeve glavne osebe. K temu jih sili lastni nagon po ohranitvi in napredku, v povojnem času pa še neko ustvarjalno vzdušje, ki od nekod zunaj prodira vanje. Razen delavne Simeone v *Pogozdovanju Krasa* nam tako dejavnost izpričuje Kodrin v noveli *Božji volec* ali Zatravniški v *Boju pod gorami*; tudi tadv se trudita, da bi posadila gmajno. Podobno aktivnost kažeta sestri v *Urečenem vt*, nadalje jetični Jurij Benko v noveli *Bolnik in junaki*, ko pričakuje nemško rekvizicijo, enako razpoloženje diha iz novele *Most*, ki se končuje z inženirjevimi besedami pastirju: »Življenje ne sme stati, nikjer in nikoli.« Takó so močno v manjšini ljudje, ki se plašno in resignirano prepuščajo usodi, kot sta na priliko bolnik Gavrič iz novele *Skušnjavec* in upokojeni davčni kontrolor iz *Krvane potegavščine*.

Že iz dosedanjih ugotovitev sledi, da Lokarja bolj zanimajo individualne usode kot pa splošno družbena in splošno moralna vprašanja. Ti ljudje so bolj zaprti v krog internega doživljanja kot pa usmerjeni navzven. V prvi

vrsti namreč gre pisatelju za čustvene distance oziroma vezi med njimi in šele potem za socialna in družbeno etična razmerja. V naslovni noveli druge knjige *Z glavo skozi zid* zaradi tega stara, bolna Cesarinka najprej v spominu podoživlja tragedijo svoje družine, šele nato se, opazujoč skozi odprtino v zidu božično slavlje pri bogatih sosedih, začenja čuditi razkošju onkraj zidu. Tak rahel pridih socialne občutljivosti je v Lokarjevih novelah skorajda že izjema in se pojavlja le v delih starejšega nastanka, čeprav sicer kaže pisatelj tako tenak posluš za elementarne človekove pravice do obstoja, do ustvarjalne dejavnosti in osebne sreče. Iz njegovega razmišljanja o smiselnosti človekove eksistence in iz impresij o individualnih razdaljah ter nasprotjih med ljudmi se le tu pa tam dvigne močnejše zaznaven protest proti samopašnosti, nečlovečnosti, etičnemu barbarstvu in kar je še takih lastnosti, ki razbijajo mirno sožitje v določenem okolju. Še najbolj vidno je pisatelj segel po vprašanju osebne človekove morale v drami *Razvratnik* iz zbirke *Z glavo skozi zid*. To je tudi eno od redkih Lokarjevih del, kjer je na koncu moralna podoba obravnavane osebe jasna že na prvi pogled in kjer so človekova zla dejanja evidentno kaznovana. Dr. Slavko Fivec, razvratnik, uničuje svojo okolico in se nazadnje znajde med policijskima stražnikoma. Vendar pa tudi v tem primeru stvari ne teko po ravni črti. Razvratnik Slavko ima namreč svojo življenjsko filozofijo, katere izhodišča bi se z vidika družbenega razvoja zdela celo pozitivna, ko razvratnik na poti do cilja ne bi brezobzirno hodil po notranji človeški sreči. »Vse bi dal za blaginjo,« govori advokatu Žoržu, »roko bi si dal odsekati: Širiti rudnike, zidati tovarne, nove prometne poti, odprave v neznane celine, kjer je toliko prostora.« A Žorž mu odgovarja: »Civilizacija. Govor je o človeku. Nad človekom si se ti spozabil, človeka si spregledal.« Prav ta antagonizem, namreč diskrepanca med človekom kot naravnim, za notranjo srečo prizadevajočim se bitjem in pa trnovo potjo napredujoče civilizacije, skriva v sebi usodni nesmisel vsega in ravno ta moment sega od obzorja do obzorja v Lokarjevem svetu, kot ga je sam spoznal.

Kakor so Lokarjeve novele z dramo vred raznovrstne po motivnosti, četudi so po miselni vsebini usmerjene k dokaj monolitnemu spoznanju o smislu in nesmislu človekove eksistence, tako se te novele razlikujejo med seboj tudi po pisateljskem izrazu. Lokarju se pozna, da je izšel iz predvojnega ekspresionizma in da so se ga bežno dotaknile tudi modernejši smeri iz zahodnoevropske literature (nekateri novele na primer precej določno spominjajo na Franza Kafko), vendar obe zbirki ustvarjata dojem, kot da pisatelj sam v sebi še ni prišel na čisto, kar se tiče najbolj ustreznega pisateljskega izraza, ne glede na to, da so nekatera od pričujočih del nastala že pred zadnjo vojno in kmalu po njej. Nekatere njegove izpovedi so zavite v jasnejše zgodbe s kronološko zaporednostjo dogodkov (*Megla*, *Krvava potegavščina*, *Legenda* itd.), druge se izgubljajo v podzavestnih asociacijah, v množici miselnih ter čustvenih kombinacij (*Dva obraza dneva*, *Skušnjavec*, *Most*, prva polovica drame *Razvratnik* itd.). Tako se Lokar giblje od tradicionalnega fabuliranja do skrajne meje konstruiranega artizma, a obe zbirki dokazujeta, da mu je slednje bolj pri srcu. In kakor je Lokarjevo pisanje v podrobnostih vsebinsko in izrazno globoko premišljeno (nekateri odstavki so naravnost mojstrsko napisani), tako mnoge novele, če jih presojamo z nekoliko tradicionalnega vidika umetniške zaokroženosti, delajo vtis zmedenega, nejasnega pisanja, ki računa na učinek umet-

niškega intelektualizma. Prav tako obe zbirki kot celoti nista monolitni, kar zadeva umetniški izraz, in pomanjkanje te oblikovne discipliniranosti je Lokarjevi umetnosti prej v škodo kot v korist. Sicer je literarna forma bolj ali manj stvar osebnega okusa, a najbrž ni preveč tvegana trditev, da bo prav izrazno eksperimentiranje v Lokarjevih novelah motilo marsikaterga bralca.

In za konec: Lokar nam v svojih novelah odkriva nove svetove. Svet človekovega tesnega sožitja z naravo, svet njegovega nemira, iskanja in dejanja, svet nikdar do kraja razčiščenih odnosov med ljudmi, svet kompliciranega razmerja med človekom in vsemi pojavi okrog njega, ki s svojo usodnostjo padajo na njegovo notranjost. Ob teh estetskih vrednotah pa seveda tudi pripombe k formalni plati novel nimajo tolikšne teže, da bi mogle občutneje prizadeti splošno vrednost obeh Lokarjevih zbirk.

Jože Šifrer

SMILJAN ROZMAN. NA TEKOČEM TRAKU

Kakor hitro prenesemo neko doživetje oziroma spoznanje iz anonimnosti v literarno dejanje, se to zgodi s posredovanjem določene metode. Čim bolj je izbrana metoda v literarnem delu sposobna adekvatno predstaviti to doživetje, čim bolj je komunikacija med ustvarjalno zavestjo in resničnostjo živa in nemotena, čim bolj kompleksno skuša obseči in spoznati realnost, tem bolj dragocena je vsebina literarnega dejanja.

V različnih metodah prednjačijo vsekakor različni elementi vsebine. Zato je izbira metode v celoti odvisna od tematike. Humoristična metoda poudarja predvsem smešne prvine človeške izkušnje in spoznanja, navadno tako, da za njimi tiči neka morala, poanta in cilj predstavljenega motiva. Seveda to nima nobene zveze s tendenciozno didaktičnim prikazovanjem resničnosti; gre predvsem zato, da delo vsebuje satirični element, ki mu daje trajnejšo vrednost. Kadar tega v humoreski ni, je to pomanjkanje močno občutno in v znatni meri zmanjšuje vrednost ustvarjalnega akta.

Humoristična knjiga Smiljana Rozmana *Na tekočem traku*,* v kateri je zbranih osemnajst humoresk, ta element povečini pogreša. V knjigi prevladujejo aktualistično obarvani sestavki, ki teže za tem, da bi na lahkoten način zabavali in očitno nimajo večjih satiričnih pretenzij. Pri tem v večini primerov izstopa pisateljev dar za opazovanje, kombiniran z rahlo ironijo, tako da pisatelj iz drobnih vsakdanjih dogodkov in pogovorov včasih splete kar zabavno, čeprav kreativno malo zahtevno zgodbo. Pogosto je jedro humoreske slučajna domislica, ki jo avtor potem razširja in obdaja z novimi, najčeseje preveč zunanjimi, deskriptivnimi elementi in triki, kar povzroči, da njeno sprva dokaj duhovično jedro izgubi to svojo prvotno lastnost in se vsa stvar sprevrže v razvodenelo anekdoto. Večini Rozmanovih stvaritev v pričujoči knjigi manjka tista dimenzija, ki je pravzaprav bistvena za vse zvrsti literature in umetnosti in ki jim daje vsebinsko polnost in emocionalno globino, to je elementarno doživetje. Vsekakor tudi humoreska, če naj to bo, ne more prebiti brez njega.

* Smiljan Rozman, *Na tekočem traku*. Opremil avtor. Založila Državna založba Slovenije. Ljubljana 1962.